

Flesch iskola – 2. rész

Ginette Neveu – szül. 1919. augusztus 11., Párizs – megh. 1949. október 28., Azori-szigetek

Ida Haendel, Flesch Károly kiváló tanítványa „Woman With Violin” című könyvében említi, hogy Párizsban találkozott először az akkor tizenhét éves Ginette Neveu-vel (ejtsd: zsinett nő), aki Wieniawski fisz-moll (Op. 14) hegedűversenyét játszotta Fleschnek. Az élmény rendkívüli hatással volt rá. „Elragadtatva néztem őt, és bár még gyermek voltam, tökéletesen tudatában voltam, hogy egészen rendkívüli művészt hallok, aki teljesen

elmerül a muzsikában, kizárva a külvilágot... Már akkor igen intenzíven, szenvedélyesen hegedült: telt, nagy hangon, széles vibratóval... A művet igen drámai módon tolmácsolta, és ettől olyan érzésem támadt, mintha egy tűzhányó lépett volna működésbe” (Ida Haendel: Woman With Violin, 45. I.).

Ginette Neveu családjának tagjai aktívan muzsikáltak már generációk óta. Édesapja amatőr hegedűs, édesanyja hegedűtanár volt. Ginette már kisgyermek korában elsöre visszaénekelte, amit hallott. Később kapott egy negyedes hegedűt, és édesanyja kezdte tanítani. Mivel gyorsan fejlődött, beadták az École Supérieure de Musique zeneiskolába, Line Talluelhez, abban a reményben, hogy hamarosan a párizsi konzervatóriumban folytathatja tanulmányait. Már öt éves korában elkepezte tanárát tehetségével és munkabírásával. Szívesen eljátszott egy-egy dallamrészletet akár tizenötször is, és amikor Talluel megszólalt, hogy ennyi elég, ezt válaszolta: „De hiszen olyan szép lesz így!” (Marie Jeanne Ronze-Neveu: Ginette Neveu, London, Rockliff, 1957, 31. l.) Hét éves korában volt bemutatkozó hangversenye Párizsban, a Salle Gaveau-ban, ahol a Bruch-koncertet adta elő. Két évvel később elnyerte az első díjat az École Supérieure de Musique által kiírt hegedűversenyen, és Mendelssohn e-moll koncertjének előadásáért megkapta a Párizs városa által adományozott Prix d'Honneur-t. Ezt követően meghívták Svájcba, Winterthurba, ahol Nardini és Mendelssohn versenyművét játszotta Ernst Walter vezényletével. Ezt írták róla: „Ő a szoknyás Mozart, igen fejlett technikai felkészültséggel, telt, ráadásul igen szép hanggal és mesteri vonókezeléssel. Artikulációja jól felépített és világos.” (M. J. Ronze-Neveu i. m. 36. l.).

Párizsban elment néhányszor hegedűóra Enescuhoz is, akinek nagyon megtetszett a kislány temperamentumos játéka. Amikor Bach Chaconne-ját játszotta neki, Enescu egyszer csak leállította, és így szólt. „Ezt a menetet én nem így játszom.” A kislánynak

szeme sem rebbent, majd ezt válaszolta: „A saját felfogásomban játszom, és nem úgy, ami már meghaladná értelmi képességeimet.” (M. J. Ronze-Neveu i. m. 36-37. l.) Enescu – aki mástól nem tűrt volna el ilyen választ – elmosolyodott, és intett neki, hogy folytassa. 1930 novemberében került be a párizsi konzervatóriumba, Jules Boucherit professzor osztályába, majd a következő év júniusában első díjat nyert az intézmény által megrendezett hegedűversenyen. 1932-ben részt vett a bécsi nemzetközi hegedűversenyen, ahol negyedik díjat kapott. Flesch Károly ekkor figyelt fel rá, és felajánlotta, hogy ingyen tanulhat nála Berlinben. A család szűkös anyagi helyzete miatt azonban erre csak két évvel később kerülhetett sor. Amikor Flesch Berlinben meghallgatta, így szólt: „Gyermekekem, ezt az ajándékot az Égiektől kaptad, és én nem szeretném érinteni azt. Mindössze annyit tehetek, hogy technikai jellegű tanácsokkal látlak el.” (M. J. Ronze-Neveu i. m. 41-42. l.) Neveu négy évig tanult Fleschnél, Németországban és Belgiumban.

1935. március 3-16. között rendezték meg Varsóban a Nemzetközi Wieniawski Hegedűversenyt, amelyről Bryan Crimp a következőket írja (The Strad, 1980. szeptember):

„Mivel későn jelentkezett, csak másfél hónap állt rendelkezésére hogy felkészüljön egy Bach szólóhegedű-szonátával, néhány Wieniawski-darabbal, köztük a II. hegedűversennyel (d-moll, Op. 22), és Ravel „Tzigane”-jával. Ez utóbbi volt a szabadon választott mű. Összesen száznyolcvan jelentkezőt, valamennyien harminc évnél fiatalabbak. Nagy szenzációt keltett, hogy bár David Ojsztrab volt az esélyes, az orosz he-

gedűs csak második lett. Az első díjat Ginette Neveu kapta. A versenyt követően egymás után érkeztek a külföldi megbívatások, és elkezdődött szólólista pályafutása. A II. Világháború kitörése azonban megakadályozta, hogy megszilárdítsa pozícióját a nemzetközi zenei életben. A háború idején Franciaországban maradt, és elsősorban repertoárjának bővítésén, technikájának tökéletesítésén dolgozott. (Többször is riadalmat okozott családjá és barátai körében rendkívüli munkabírásával: ragaszkodott hozzá, hogy naponta öt órát kell gyakorolnia, és még a turnék alkalmával is megpróbált legalább négy órát gyakorolni, ha repülőgépen vagy vonaton utazott.)”

Varsó után Hamburgban lépett fel. A Brahms-hegedűversenyt játszotta Jochum vezényletével, és óriási sikert aratott. Németország után a Szovjetunióban koncertezett. Beutazta az országot, Moszkvától egészen Bakuig, majd Berlin, Párizs és Amsterdam következett. 1936-ban az Egyesült Államokban turnézott, ahol a kritikusok egyszerűen nem találták szavakat játékának méltatására. A továbbiakban Bryan Crimp írásának azt a részletét idézzük, ahol első lemezfelvételeiről ír.

„Ginette Neveu első felvételei 1938 tavaszán készültek Berlinben (helyesebben 1936-ban, lásd a közreadásunk végén olvasható tájékoztatót), abban a városban, ahol igen szoros kapcsolatba került a közönséggel. Bár a felvett művek általában „ráadás” darabok voltak, ezeket nem az akkor divatos műsorszámokból válogatták ki... A sorozat talán legbecesebb darabja a Rodionov által átdolgozott posztumusz Chopin-darab, a cisz-moll Nocturne. A felvételen Neveu iblett, elragadtatott álmodozással fokozza Chopin művét. A cantabile szélesen éneklő íve töretlenül szólal meg, a hang földöntúli légiességgel halkul el, a dallam finom csipkézete pedig egyszerűen lélegzet-állító. Neveu a darabot később is felvette, de akkor már nem sikerült megteremtenie ezt a fenséges hangulatot. Bruno Seidler-Winkler – akit elsősorban karmesterként ismerünk – ezen a felvételen amolyan Kapellmeister-stílusban kíséri... Egy év múlva Neveu ismét Berlinbe utazott, hogy lemezre vegye a második sorozatot is. Ebbe az összeállításba bekerült egy nagy formátumú kompozíció is: Richard Strauss hegedűszonátája. A művet ekkor vették először lemezre Európában. A ritkán hallható szo-

náta arról tanúskodik, hogy már akkor is igen gazdag volt a repertoárja... Ha a Nyugaton készült felvételeket vesszük figyelembe, nem lehet kétségünk afelől, hogy a Strauss-szonátát a legstílusosabban Neveu adja elő; Heifetz játéka – bár nyilvánvaló, hogy a mű igen közel áll hozzá – néha bivalkódóan erőszakos. Második berlini lemezfelvételén Neveu-nek sokkal szimpatikusabb partnere volt: Gustav Beck... Amikor a háborúnak vége lett, nekilátott, hogy rendbe szedje szétzilálódott nemzetközi kapcsolatainak szálait. Az 1946-os esztendő nagy részét Nagy-Britanniában töltötte, a következő év jelentős része pedig egy Dél-Amerikában és az Egyesült Államokban megrendezett turnéval telt el. Igen kifejezően írja Európában, Ausztráliában és Amerikában tett, igen kimerítő hangversenykörútjáról, 1948-ban: „Tökéletesen tudatában vagyok, hogy egy új fejlődési folyamat megy végbe bennem, amely művészetemet magasabb szintre emelheti.”

1939-ben, a II. Világháború kitörésekor tovább koncertezett, de Franciaország 1940-ben bekövetkezett német megszállása után már nem utazhatott. Visszavonultságban élt, minden idejét a gyakorlásnak és a komponálásnak szentelte, és csak ritkán lépett fel. Egy alkalommal – magas honorárium fejében – német turnéra kapott felkérést, amely Berlinben kezdődött volna, utolsó állomása pedig Stuttgart lett volna, de az ajánlatot határozottan visszautasította.

1945. március 24-én lépett fel először Londonban, a Royal Albert Hallban, ahol a Beethoven-koncertet adta elő. A „The Strad” című zenei folyóirat többek között ezt írta róla: „...mesteri technikája van, hegedűhangjában a színek tüneményes skálája jelenik meg, és olyan a jobb keze, hogy egyszerűen öröm nézni”. Egy évvel később, amikor ugyanitt a Brahms-hegedűversenyt játszotta, majd ráadásként Ravel „Tzigane” című darabját, a Daily Mail kritikusa így vélekedett: „Azóta, hogy Kreisler-t hallottuk,

az ő előadása volt a legjobb. Nem tudok olyan hegedűs hölgyről – de a férfiak között is kevés akad ilyen –, akit hozzá lehetne mérni.” (M. J. Ronze-Neveu i. m. 67. l.)

A világ akkoriban szinte a lábai előtt hevert. Amikor 1947. november 13-án New Yorkban, a Carnegie Hallban lépett fel, az igen akkurátusan fogalmazó amerikai kritikus, Virgil Thomson így írt róla: „Ginette Neveu...minden szempontból a legkiválóbb azon fiatal európai művészek közül, akiket volt szerencsénk hallani a háború óta. Nagy művész, akinek van hangja, technikája és temperamentuma. Játéka érdeklődést kelt, ugyanis van ritmusa, és rendelkezik egyfajta különlegesen intenzív, egyéni kommunikatív képességgel. Nem túl gyakran hallani így a Brahms-koncertet. Nemes ívű előadásából az élet lehetét éreztük, miközben játékát kedves báj lengte át.”

Ugyanez a kritikus a következőképpen számolt be arról a fellépéséről, amelyre a Philadelphia Symphony Orchestra közreműködésével került sor, Ormándy Jenő vezényletével: „Nem fér hozzá kétség, hogy Ginette Neveu a legnagyobb ma élő hegedűművésznő, sőt bátran állíthatom, ő egyike korunk legnagyobb hegedűseinek.” (M. J. Ronze-Neveu i. m. 90. l.)

Neveu fellépett Budapesten is. 1949. június 28-án este a Városi Színházban (Erkel színház) a Beethoven-hegedűversenyt és Brahms hegedűversenyt adta elő a Székesfővárosi Zenekarral, Somogyi László vezényletével. Szólóestjére – amelynek műsorán többek között Bach-, Brahms-, Suk- és Paganini-művek szerepeltek – június 30-án este került sor a Zeneakadémián. Ezen a koncerten Jean Neveu működött közre zongorán. (Neveu eredetileg május 14-én és 16-án játszott volna Budapesten, de koncertjeit betegség miatt későbbre halasztották. Valószínűleg emiatt került be tévesen a Zenei Lexikonba, hogy májusban is voltak hangversenyei Budapesten.)

Margaret Campbell „Great Violinists” című könyvében (London, 1980, 242. l.) külön is említést tesz a budapesti fellépésről: „Amikor Budapesten adott hangversenyt – ahol pedig az embereknek szinte a vérükben van a hegedülés – az egyik kritikus ezt írta: „Korunk két legnagyobb hegedűse együtt sem tesz ki egy Ginette Neveu-t.” Amikor a francia nagykövet kikísérte a vasútállomásra, ezt mondta neki: „Ön sokkal többet tett Franciaországért, mint amit én egyáltalán tehetek érte.” (M. J. Ronze-Neveu i. m. 92. l.) Vonókezelésével kapcsolatban Margaret Campbell a következőket emeli ki (lásd még: M. J. Ronze-Neveu i. m. 49–50. l.):

Annak ellenére, hogy Fleschnél és Enescu-nál tanult, Ginette Neveu nem tartozott egyik iskolához sem. A francia, belga és orosz iskolától kölcsönözte mindazt, amit

leginkább megfelelőnek talált az egyes technikai problémák leküzdéséhez. Számára az egyetlen gondot a staccato-játék jelentette. Évekig kísérletezett, mire sikerült abszolút tökélyre fejlesztenie, és mire az technikájának egyik erőssége lett. (Érdekeséggént említünk egy hasonló esetet. Ha meghallgatjuk Dinicu „Hora staccato” című darabját Jascha Heifetz 1932-ben készült átiratában, és megfigyeljük Heifetz virtuóz módon megszólaltatott, felfelé- és lefelévonóra játszott staccatóit, nem is gondolnánk, hogy valamikor Heifetznek is gondot okozott a staccato. Saját bevallása szerint eleinte igen gyengén staccatózott. Akkor érzett rá igazán, amikor Auer Lipót megmutatta neki, hogyan kell csinálni. Heifetz egy hosszabb interjú alkalmával, 1918-ban beszélt erről, amikor családjával együtt Oroszországból az Egyesült Államokba érkezett.)

Vonótartásával Neveu zavarba ejtette a hegedűs szakembereket. Némelykor úgy fogta a vonót, mint Heifetz, máskor meg úgy, mint Francescatti, néha pedig úgy húzta, ahogy Thibaud szokta. Egy bécsi kritikus, aki próbálta megfejteni a talányt, ezt írta: „Leginkább az a tökéletesen harmonikus kapcsolat büvöli el az embert, amely rendkívüli személyisége, és az előadott mű között fennáll. Anélkül, hogy a legcsekélyebb mértékben is hajlana bármelyik iskola felé, jobb keze utólérhetetlen koncentrációval, egy nemesen érzékeny elhatározás által vezérelve uralja a hegedűhang valamennyi lehetséges változatát. De nemcsak a hang – amely tiündöklő ragyogásával részt vesz a dallam megformálásában –, és nemcsak a hibetetlen biztonság – ahogy vonóját kezeli egy őrdögi pizzicato-menetben – tartozik Ginette Neveu kiemelkedő erényei közé. Alkotni és újratesteníteni – ebben rejlik az ő tehetsége.”

...Mint ember, Ginette Neveu különös keverék volt. Már kisgyermek korában képes volt teljes elszigeteltségbe vonulni, közömbös arcot mutatva a külvilág felé. Spirituális ereje belülről fakadt. Fellépés előtt mindig úgy intézte, hogy kicsit egyedül maradjon a művész-szobában, ekkor készült fel a pódiumra lépésre. Ennek viszont tökéletes ellentéte volt az életerős, eleven, félelmet nem ismerő, és szemmel láthatóan batártalan energiával rendelkező fiatal hölgy, aki mérföldeket gyalogolt, úszott, lovagolt, asztaliteniszezett, és kiválóan sakkozott. Vakáció idején igazi társasági ember volt, bármilyen játékban szívesen részt vett. Bármít is csinált, mindig odaadóan, nagy léptékben gondolkodva tette. Abogy mondani szokta: „A cél magasban van – a szépségben.” A szépség volt számára a csúcs, mind az életben, mind pedig a zenében. Elválaszthatatlan volt tőle.

Igen jellemző naplójának alábbi részlete:

„Jól játszani, és még jobban játszani – kizá-

rolag ez a cél lebegjen a virtuóz előtt; alapvetően fontos, hogy a művésznak legyen egyénisége; legyenek egyedi tulajdonságai, amelyeket újra meg újra, egyre világosabban kell neki meghatározni. Ami engem illet, számomra azok a legjobban zavarba ejtő, és leginkább termékenyítőleg ható problémák, amelyek a kompozícióban rejlenek. Ezeket a megoldásra váró feladatokat a zeneszerzőktől kapjuk, akik erős egyéniségek, és zenei gondolataik lényegét szem előtt tartva, logikus módon viszik végig elképzelésüket, anélkül, hogy túlságosan sok szimpátiát pazarolnának az előadóra.” (M. Campbell i. m. 243. l.)

Ginette Neveu harminc évesen, egy repülő-szerencsétlenség alkalmával veszítette életét az Azori-szigeteknél, útban Amerika felé. Kezében Stradivari hegedűjével, „ugyanúgy halt meg, ahogyan élt, életének körkörös folyamata ugyanazzal a lendülettel ért véget.” (N. J. Ronze-Neveu i. m. 201. l.) Naplójának egyik bejegyzése a halálról szól:

„Az elbivatottság magányosságának megléte nélkül semmilyen nagyszerű dolgot nem lehet megvalósítani. De az igazi nagyság is mintha ennek a magányosságnak a kisugárzása lenne...Az emberek néha gyávák, mert félnek a haláltól. A halál azonban magasztos dolog: annak megfelelően érdemljük ki, ahogyan élünk, amilyen eszményképeket követünk életünk során. Ez a szomorú, átmeneti időszak, amelynek részesei vagyunk ezen a földön, csupán a szenvedések ideje – azonban az emberek ezt egyszerűen nem akarják tudomásul venni.” (M. J. Ronze-Neveu i. m. 81. l.)

Pierre Ruhe visszaemlékezése „Le feu sacré” (A szent tűz) címmel jelent meg a „The Strad” 1993. évi, áprilisi számában.

Ginette Neveu-nek egy 1949-es légi katasztrófa következtében, harminc éves korában bekövetkezett halála olyan pályafutás végét jelentette, amely egy hegedűs hölgy példátlan karrierjének ígéretét tartogatta. Egyike volt az első olyan hangszeres előadóművészeknek, akik már a modern kor által nyújtott lehetőségek révén tettek szert hírnévre: a zenei versenyeken elért díjaknak, a lemezfelvételeknek, a rádióközvetítéseknek és a világszerte szervezett hangversenyturnéknak köszönhetően. Éppen akkor került be a zenei világ vérkeringésébe, amikor a hazájában és Európában tapasztalható kulturális felbolydulás véget vetett a kis lépésekben előre araszoló, lassú karrierépítésnek: annak az időszaknak, amikor először otthon szerzett magának hírnevet az előadóművész, és neve csak később vált általánosan ismertté. Mivel Neveu ösztönösen érzett rá a helyes előadásmódra, és technikája is nagyszerű volt, a korszak azon legkiválóbb hegedűsei közé sorolták, akik tüneményes játékaik révén váltak is-

mertté. Mindazok, akik a pódiumon ballották, tanúsítják, hogy játéka szinte kinyilatkoztatásként hatott az emberre. Ami magánéletét illeti, igen okos, magát nagyon világosan kifejezni tudó hölgy volt, aki kifejezett érdeklődést mutatott a különböző humán területek iránt. Már megjelenése is imponáló volt: sudár termet, átható pillantás, mély hang. Lord Menuhin, aki rendkívül csodálta őt, nemrégiben „korunk egyik legnagyobb hegedűseként” említette. (Megjegyzés: Menuhin, aki két évvel volt idősebb nála, 1927-től szintén Enescunál tanult Párizsban.)

Ginette Neveu Párizsban született, 1919. augusztus 11-én. Zeneszerző családból származott, az öt gyermek közül ő volt a legfiatalabb. Először édesanyja tanította, aki bivatásos hegedűs volt. Édesapja amatőr szinten hegedült, Jean bátyjából pedig bivatásos zongorista lett. Hét éves korában volt bemutatkozó hangversenye Bruch g-moll hegedűversenyével, amit a Colonne Orchestra kísért, Gabriel Pierné vezényletével. Bár hegedűhangja gyermekkorában még nem volt különösebben jellegzetes, játékát már akkor is határozott temperamentum jellemezte. Korai gyermekkorától rendelkezett a csodagyerekek azon képességével, hogy figyelmét a megoldandó feladatra tudta összpontosítani. A rendkívül céltudatos kislányt egyik kritikusa „szoknyás Mozart”-ként emlegette. Amikor Line Talluelnek, ennek a nagy formátumú zeneiskolai tanárnak a növendékei adtak hangversenyt Párizsban, utolsóként Ginette játszott, színes szalaggal a bajában. Ő volt a legkisebb, és egyben a legjobb növendék. Már gyermekkorában képes volt teljesen elmélyülni a hegedülésben. A hegedűs és komponista, George Enescu, aki később tanította, egészen elképedt attól, ahogy hegedült. Egyszer, amikor hallgatta, meg is jegyezte: „Már félíg az is megfordult a fejemben, hogy hívom a tűzoltókat”. Egy François Lupot hegedűm kezdett játszani. Szigorú gyakorlási rend szerint dolgozott: naponta öt órát gyakorolt, és ehhez mindvégig ragaszkodott. Tizenegy évesen, 1930 novemberében került be a párizsi Conservatoire-ba, Jules Boucherit osztályába, és pontosan nyolc hónap múlva nyerte el az intézmény által rendezett hegedűverseny első díját. Ilyen bravúros teljesítményt ilyen fiatalon még senki sem produkált! A párizsi siker után meghívták a bécsi nemzetközi hegedűversenyre. Bejutott a döntőbe. A zsűri egyik tagjára olyan hatással volt játéka, hogy az illető elküldte névkártyáját Ginette édesanyjának, amelynek hátulján ez állt: „Ha Berlinbe tudnak jönni, minden ellenszolgáltatás nélkül vállalom a fiatal hegedűs tanítását”. A kártyán Flesch Károly neve volt olvasható, aki akkor a berlini Hochschule professzora volt. De a család nehez anyagi helyzete miatt – mindez a

gazdasági világválság éveiben történt – tanulmányait csak később kezdhette meg Fleschnél. Mivel szülei nem akarták, hogy általános zeneitanulmányai félbeszakadjanak, 1932 őszén beírták összhangzattanra a párizsi Ecole Normale de Musique-ba, Nadia Boulanger osztályába. Boulanger egészen oda volt a rendkívül muzikális és céltudatos növendékért, és határozottan kiállt érte, valahányszor kollégái között szóba került Ginette neve. Neveu Fleschnél folytatta tanulmányait. Összesen négy évig tanult nála, és közben játéka rendkívüli mértékben fejlődött. Hegedűhangja izzóvá, szenvedélyessé vált. Élve a vonó-nyomaték finom adagolásának lehetőségeivel, szinte dúskált a hangszínekben: egészen egyéni hangja, feledhetetlen játékmódja ebben csúcsosodott ki. Ő volt a kivétel Flesch ismert megállapításával szemben, mely szerint korunkban a spiritualitás helyét a technika vette át. Neveu számára a hegedű az érzelmi kifejezés eszköze volt: szinte repítette a vágy, hogy hegedűjével közvetítse gondolatait. Flesch zeneszerzőként is nagyra tartotta – ezen a téren komoly tanulmányokat folytatott Boulanger-nál – , és biztatta, hogy saját kompozícióit is vegye fel koncertjeinek műsorára. Korai, teljesen befejezett művei között található a „Caprice”, és a három szólóhegedűre írt szonáta.

Flesch tanítása – aki klasszikus alapokon álló, sokat követelő tanár volt, és a hangszerjátékot intellektuális oldalról közelítette meg – igen hatékonynak bizonyult Neveu számára. Személyes kapcsolatuk azonban nem mindig volt problémamentes. Neveu már koncertező művész volt, amikor Flesch gyanakodni kezdett, hogy tanítványa mintha távolodna az ő tanítási szemléletétől, és úgy érezte, mindez a párizsi Flesch német játéktílusára iránti ellenérzése miatt történik. (Megjegyzés: Flesch 1890–1894 között volt a párizsi konzervatóriumban Marsick tanítványa, majd 1908–1934 között Németországban élt. Bár a francia kultúra tisztelője volt – igen jól beszélt franciául és eredetiben olvasta a francia regényeket – , mindvégig a német zenekultúra elkötelezett híve maradt.) Fleschnek írt levelében Neveu a következőket hozta fel védelmére: „Egy pillanatra se nyugtalankodjék amiatt, kedves Mester, hogy azok a kellemetlenségek –

Az utolsó fénykép: Ginette Neveu, Jean Neveu és Marcel Cerdan ökölvívó világbajnok, az 1949. október 28-i végzetes repülőút előtt.

amiket nekem mondanak, illetve velem történnek Franciaországban amiatt, hogy az Ön tanítványa voltam – megváltoztathatják az Ön iránt táplált érzéseimet, és az Önbe vetett bizalmamat. Sajnos, már volt alkalmam megtapasztalni, hogyan viselkednek a bitvány emberek, pusztán csak azért, mert sikeres lettem...” (Carl F. Flesch: *And Do You Also Play the Violin*, London, Toccata Press, 1990.) Egy másik alkalommal felkérték Flescht, adja elő a Brahms-hegedűversenyt az amszterdami Concertgebouw zenekarával. Az ajánlatban szereplő Brahms-művet a szervezők később egy másik hegedűversenyre cserélték át, ugyanis Neveu – akinek nem volt tudomása a Fleschnek tett ajánlatról – kérte a zenekart, hogy még abban az évadban, de egy későbbi időszakában játszassa el velük a Brahms-koncertet. Neveu impressziója azonnal levelet írt, hogy feloldja a konfliktust. Végül, amikor a dolgok már a megfelelő mederbe terelődtek, az első számú holland együttes Neveu-t kérte fel a rendkívüli követelményeket támasztó versenymű előadására.

Bár a zenei versenyek alapítása már korábban megtörtént, a Wieniauski Hegedűversenyt – amely az első nemzetközi zenei verseny volt – 1935-ben rendezték meg Varsóban. A száznál is több év alatti résztvevő Bach szólóhegedű-műveit és Wieniauski rövid darabjait játszotta, továbbá az elődöntőben egy szabadon választott művet. A döntőbe jutott versenyzőknek Wieniauski d-moll hegedűversenyét kellett előadniuk. Neveu programján Ravel „Tzigane”-ja szerepelt, amelyből lényegében expresszionista művet formált, kevésbé hangsúlyozva a darab cigányos jellegét. Később ez a darab lett Neveu „névjegye”. (Megjegyzés: a „Tzigane” koncertszóda megírására Arányi Jelli inspirálta Ravelt, mégpedig akkor, amikor a francia zeneszerző Arányi Jelli és Bartók előadásában hallotta Bartók 1922-ben és 1923-ban komponált I. és II. hegedű-zongoraszonátáját. Az 1924-ben keletkezett „Tzigane”-t a magyar hegedűművésznek mutatta be, és a mű ajánlása is neki szól.)

A versenyen a tizenöt és fél éves Neveu kapta az első díjat. A nemzetközi bírnév kapujában álló, 27 esztendőös David Ojsztrah lett a második, és egy másik Flesch-növendék, a 28 éves Henri Temianka végzett a harmadik helyen. (Ojsztrah, aki néhány hónappal korábban nyerte meg a leningrádi hegedűversenyt, a Szovjetunióból érkezett, a lengyel zsidó családból származó, de már Skóciában született Temianka pedig Nagy-Britanniát képviselte).

A versenyt követően még évekig lebetett halani az antiszemitizmus vádjait, mivel Ojsztrah csak második lett. (A híresztelések azért kaptak lábra, mert Gabriel Buillon, a párizsi konzervatórium professzora – ráadásul a zsűri francia tagja – a verseny eredménye miatt antiszemitizmusra gyanakodott.) Amikor ezt Isaac Stern-nek említettem – akinek véleménye David Ojsztrah-hoz fűződő kapcsolata miatt kellő súllyal esik latba –, azt mondta: ő kételkedik abban, hogy ez igaz. Sokkal valószínűbbnek tartotta, hogy a zsűri egyszerűen „hanyatt esett” a tinédzser lány produkciójától, attól az energiától és kifejezőerőtől, ami játékból áradt. Ilyen szintű hegedűsök között szinte képtelenség sorrendet kialakítani, de mindenesetre Neveu ezt követően igen kapós hegedűs lett. Felkéréseket kapott a világ minden részéből, és megkezdődött a folyamatos turnézás. Már nem jelentett számára gondot, hogy szólózásból tudjon megélni.

Francis Poulenc hegedű-zongoraszonátáját Neveu Párizsban, a „Lés Concert de la Pléiade” sorozat keretében mutatta be 1943. június 21-én, a szerző közreműködésével. Ez egyike volt annak a néhány fellépésnek, amit a német megszállás idején elvállalt. A szerző a szonátát Neveu-nek írta, és Frederico Garcia Lorca emlékének szentelte, aki a spanyol polgárháború áldozata lett. A kissé esetlenre sikeredett darabot Neveu és Poulenc játéka töltötte meg élettel; a mű végül is Neveu belső meggyőződésének köszönhetően kapott értelmet. Ahhoz képest, hogy ez volt a kompozíció első verziója, Poulenc elégedett volt vele, és ezt írta leveleiben: „Azt hiszem, nem rossz mű, bár nagyon eltér a XIX. századi francia szonáták soha véget nem érő hegedűs dallamvezetésétől.” (Keith W. Daniel: *Francis Poulenc. His Artistic Development and Musical Style*; Ann Arbor: UMI Research Press, 1982.) Abból, hogy Neveu elutasította az öncélú virtuózkodást – ami már önmagában is imponált Poulencnek – könnyen megérthetjük, miért éppen neki akart darabot írni. Neveu számos javaslattal élt a művel kapcsolatban, amelyek aztán az 1949-ben megjelent, átdolgozott kiadásba kerültek be (Editions Max Eschig).

Neveu segítése ellenére Poulenc úgy érezte, a hegedűszólam lebetett volna zamatosabb is. Csalfinta módon megfogalmazott

ez a Poulenc-darab, és tulajdonképpen szép is. Egy-egy hang – rejtélyes módon – időnként pizzicato szólal meg benne; a kettősfogások használatával mértékletesen bánik, viszont ritkán kínál lehetőséget a hegedűs számára, hogy kiemelve hangszere lírai jellegét. Neveu halála után Poulenc átdolgozta az utolsó tételt. 1954-ben ezt írta: „Néhány pazar hegedűs állás ellenére – ezek Neveu-nek köszönhetőek, aki sokat segített nekem a hegedűszólam kimunkálásában – ez a szonáta komoly kudarc, főleg ami a Finale-tételt illeti.” Neveu nem készített a műről stúdiófelvételt, de repertoárján tartotta. Néhány héttel végzetes balesete előtt adta elő utóljára bátyjával.

Neveu röviddel Párizs felszabadulását követően lépett fel először Londonban. Játéka kedvező fogadtatásra talált mind a közönség, mind pedig a kritikusok körében, és a lelkes tetszésnyilvánítások újabb koncerteket eredményeztek. Mivel nemzetközi hírneve szempontjából fontos volt, hogy a Csatorna másik oldalán is megszilárdítsa helyzetét, az 1946–47-es évadban sokszor szerepelt Londonban, és Nagy-Britannia más városaiban. Amikor Manchesterben lépett fel a Hallé Orchestra-val, Reginald Goodall vezényletével, az egyik kritikus ezekkel a szavakkal méltatta játékát: „olyan belső mélységeket tárt fel, ami egészen elképesztő” (John Reggie Lucas: *The Life of Reginald Goodall*, London, 1993.).

Neveu az egyéni hang megteremtését tűzte ki legfőbb célként. A vibrató változatos intenzitásával előidézett minőségi hang, valamint a színekben gazdag hangképzés kialakítása a vonó segítségével – ezek voltak azok a fontos tényezők, amelyek elvezettek egyéni hangjának kialakulásához. Az egyik londoni kritikus, Ferruccio Bonavia – aki megdöbbenve hallotta, hogy sok fiatal hegedűs milyen édeskészen játszik –, így vélekedett: „szánalomra méltó, ugyanakkor tagadhatatlan tény, hogy az átlagos technikai színvonal emelkedésével párbuzamosan, az egyéb értékek terén különös színvonalas következtet be.” Összehasonlítva Neveu játékát ezen időszak „szabványos” előadásmódjával, Bonavia – az egykori Joachim-növendék – amiatt sajnálkozott, hogy „a hangképzés, amely egykor a valódi karakter meglétét jelezte, napjainkban elvesztette erejét és változatosságát, mivel általánosan elfogadott lett, hogy a vibrató fontosabb szerepet játszik a meleg, kellemes hang előidézésében, mint maga a vonó. Nem kétséges, hogy ez a fajta játékmód könnyen elvezet a sikerhez, viszont Neveu kisasszony éppen azáltal ért el sokkal nagyobb sikert, hogy mindezt figyelmen kívül hagyta.” (Szigeti József: *With Strings Attached*, New York, 1947). Néhány héttel azt megelőzően, hogy Neveu 1935-ben Varsóba utazott, a Wieniauski Hegedűver-

senyre, vásárolt Marcel Vatelot párizsi műtermében egy 1730-ban készült Omobono Stradivari-hegedűt (Omobono Antonio Stradivari fia volt). Hírnevét ezzel a hegedűvel alapozta meg. 1949 kora tavaszán – ekkor már nemzetközileg elismert művész volt – viszont úgy érezte, szüksége van egy másik hangszerre is. Vett egy G. B. Guadagnini hegedűt, és erős, dupla tokot készíttetett, tartós krokodilbőr-borítással. A dupla tokot harmadik amerikai útjára, eddigi leg-hosszabb turnéjára akarta magával vinni.

A tervek szerint szólóestje 1949. november 28-án lett volna a Carnegie Hallban, Jean bátyja közreműködésével. A műsort szeretnék volna néhány nappal korábban, Bostonban is eljátszani, ez volt a három bónapig tartó amerikai és kanadai út első állomása. A turné során Neveu tizenhét szólóestet készült adni, és kilenc zenekari koncert szerepelt a programban. Azonban október 28-án repülőgépük egy hegycsúcsnak ütközött, az Azori-szigetekhez tartozó Archipelagónál – a São Miguel Island-nél –, és a szerencsétlenségben életét veszítette mind a negyvennyolc utas, valamint a személyzet. Marcel Cerdan, korábbi középsúlyú ökölvívó világbajnok – Edit Piaf kedvese – is a gépen tartózkodott. (Cerdan, a „marokkói bombázó” olyan népszerű volt akkoriban Franciaországban, mint később Papp László Magyarországon.) A baleset világméretű megdöbbenést váltott ki, és utána még évekig tartották magukat a bűncelekményről szóló híresztelések; a New York-i és párizsi újságok részletesen taglalták, vajon hogyan hibázhatott a tapasztalt pilóta ilyen tiszta időben, ami persze alapot adott a további híresztelésekhez, és az ügy sehogy sem akart nyugvópontonra jutni.

Néhány nappal a baleset után az Air France hivatalos képviselői felkeresték Vatelot műtermét, kezükben a hegedűtökkel, és benne két vonóval. A „W. E. Hill and Sons” jelzésű, Fleur-de-Lys modell – egy aranykápás vonó, teknősbékapáncél-berakással –, sértetlen maradt, a Chardon-vonó viszont teljesen összetört. A tok fedelén mély repedés húzódott, de egyébként nem sérült meg. Vatelot megerősítette, hogy ezek voltak Ginette Neveu vonói. A kérdésre, hogy hol találták őket, a látogatók egy emberről beszéltek, aki az Azori-szigetek egyik falujában élt, és hegedűlt ezzel a szép „Hill and Sons” vonóval. Az ember mindössze annyit mondott, hogy a vonót a begyen találta, de aztán ott is hagyta. A kibetetlenül hangzó történet hallatán Vatelot megkérdezte: „És a hegedűk?” A légitársaság emberei csak ennyit válaszoltak: „Ó, a hegedű, amin az ember játszott, már annyira régi volt, ráadásul olyan rosszul játszott rajta, hogy ezt nem is tartottuk fontosnak.” (A különös történetet – amely több kérdést is felvet – azzal az információval egészítjük ki, amely Donald Brook

„Violinists of To-Day” című könyvének 128. oldalán található: „Amikor rábukkantak holttestére, még mindig szorosan átfogva tartotta Stradivari-hegedűjét, legbecsebb kincsét. A hegedűtök eltört, de nem égett el.”)

Az Omobono Stradivari soba nem került elő. Évekkel később a Guadagnini – hegedű csigája Párizsban bukkant fel, amely többször cserélt gazdát azóta, hogy kimentették a törmelékek alól. Mivel Neveu holttestét először tévesen azonosították, a franciaországi Alsace-körzetben megtartott temetésen nem részesülhetett méltó végtisztességben. (Megjegyzés: amikor a holttesteket Franciaországba szállították, Neveu koporsóját összecserezték Amélie Ringlerével, akinek temetése az Alsace-körzetben található Bantzenheimben volt. Amikor rájöttek, hogy tévedés történt, Ginette holttestét sógorának jelenlétében exhumálták, és Párizsba szállították.) Végül a párizsi Père Lachaise-ben temették el, nem messze Chopin sírjától. Halála után megkapta a „Legion d'Honneur” és az „Ordre de la Nation” érdemrendet. Párizs XVIII. körzetében utcát neveztek el a tiszteletére. Bátyjának holttestét nem találták meg.

Az egész világ szélesre tárult emléke előtt, mindenütt programokat szerveztek tiszteletére. A karmesterek, akikkel együtt lépett fel, lelkesen hivakoztak korábbi együttműködésükre. Herbert von Karajan azt tervezte, hogy amint Neveu visszatér amerikai útjáról, lemezre veszik a Beethoven-hegedűversenyt, és már a Walton-hegedűverseny előadásának dátumát is kitűzték, Barbirolli vezényletével. Neveu játékát mindössze hat hanglemez örökítette meg (néhányik mű kétszer is szerepel ezeken). A zenei világ szinte felbecsülhetetlen vesztesége, hogy ez az erőteljes, kifejezőteljes hegedűhang idő előtt nemult el.

Ginette Neveu felvételei

Neveu felvételeinek teljes gyűjteményét négy CD-n adta ki a japán EMI kiadó (TOCE-7392-94). A mai hegedűs generáció és a zenekedvelők számára alighanem a Walter Susskind vezényletével felvett Sibelius-hegedűverseny adja a legmaradandóbb eleményt, Neveu széles ívű, sötét tónusú, pasztorális előadásmódjában. Ez volt a Walter Legge által újonnan alapított Philharmonia Orchestra első stúdiófelvétele (Abbey Road Studios, London, 1945. november 21.). Sibelius rádióan hallotta a hegedűversenyt Neveu előadásában, és utána dicsőítő táviratot küldött neki. A hegedűművész nő halála után Sibelius „hálával gondolt vissza a hegedűverseny ihletett és finom érzékenységről tanúskodó tolmácsolására, és Neveu felejthetetlen játékára.” Az EMI külön jelentette meg a Sibelius-koncertet, és üzleti előrelátásból a Brahms-koncerttel párosította azt. Ez utóbbit szintén

Ginette és Jean Neveu sírja a párizsi Père Lachaise temetőben.

a Philharmonia zenekar kíséri, Issay Dobrowen vezényletével (EMI CDH 7610112).

Neveu első stúdiófelvételei 1936-ban készültek Berlinben. Ezeket ráadás-darabok és szalondarabok vegyes választéka hallható, köztük Kreisler és Josef Suk művei, valamint Chopin, Gluck és Maria Theresia von Paradis átiratai. Ezeket az első felvételeket együtt adták ki egy másik szerencsétlenül járt Flesch-tanítvány, Josef Hassid összes felvételével, „Testament” felirattal (SBT-1010). Egy másik EMI-lemezen Richard Strauss szonátája hallható (ez egy másik, háború előtt készült felvétel, amelyen Gustav Beck működik közre zongorán), valamint Chausson „Poem”-ja (a Philharmonia zenekarral, Dobrowen vezényletével), és három darab, amit Jean Neveu kísért zongorán: a Debussy-szonáta, valamint Ravel „Pièce en Form de Habanera”, és „Tzigane” című művei (EMI CDH 7634932). A Ravel-darabok előadásáért 1950-ben posztumusz ítelték oda Neveu-nek a „Grand Prix de Disque” hanglemezdíjat. Jean 1942-ben lett Ginette állandó zongorakísérője. Yves Nat-nál tanult, akinek igen nagyra értékeli Schumann- és Beethoven-felvételeit. Nem sokkal végzetes amerikai útjuk előtt a Neueu-testvérek felkeresték őt is, hogy a kamarazenélésrel kapcsolatban tanácsait kérjék.

Több rádiófelvételt is kiadták. A Music and Arts megjelentetett egy lemezt, amelyen négy mű hallható: a Beethoven-hegedűverseny – egészen kivételes előadásban –, a Süd-West Deutsche Radio Orchester kíséretével, Hans Rosbaud vezényletével (1949. szeptember 25.), valamint a Brahms-koncert a Hague Residentie Orchestra-val, Doráti Antal irányításával (1949. június 10.), továbbá a „Tzigane”, és Chausson „Poem”-ja, a New York Philharmonic Orchestra koncertjéről készült felvétel nyomán, Charles Munch vezényletével (1949. január 2. – Music and Arts MACD-837, két lemezen). Ezen kívül megjelent egy korábban felvett, nagy érzelmi töltéssel tolmácsoló Brahms-koncert is, a French Editions Stil (STIL 0305 SAN48), valamint a német Acanta címkéjével (43314), amit a Hamburg Radio Orchester kísért, Hans Schmidt-Isserstedt vezényletével (1948. május 3.).

Közreadta: Rakos Miklós